

God ≠ Allah

want

Jezus = Koran

Liever actieve tolerantie dan knuffeldialog

Veel westerse christenen komen genereus tot de conclusie dat God en Allah dezelfde zijn. In de persoon van Tiny Muskens, bisschop van Breda, kregen zij een prominente woordvoerder. Maar niet alles is één pot nat. Theoloog Hendro Munsterman bepleit een genuanceerde houding. Moslims komen op een wezenlijk andere manier tot God dan christenen.

[TEKST] HENDRO MUNSTERMAN

[>] “Allah is op zich een heel mooi woord voor God. Waarom zouden we niet allemaal samen zeggen: We noemen God voortaan Allah?”, zei bisschop Tiny Muskens in de Netwerkuitzending van 12 augustus. Ondanks, of wellicht juist vanwege de komkommertijd van de zomervakantie regende het reacties in de media: religieuze leiders, politici en filosofen buitelden over elkaar heen om deze uitspraak te becommentariëren. Muskens mocht zowel (vaak voorzichtige) bijval oogsten als (vaak felle) kritiek. Luisterend naar de bisschop en naar de commentaren die daarop losbarstten, blijken al gauw twee kwesties door elkaar heen te lopen: een linguïstische (taalkundige) en een theologische. Mocht de uitspraak van Muskens zich tot de eerste kwestie beperken, dan zijn we gauw klaar. In het oude Arabische pantheon was er een God die Allah genoemd werd en deze naam betekende eenvoudigweg ‘de God’. Voor Mohammed, evenals voor vele Arabieren in zijn tijd, was deze Allah dezelfde éne God als de éne God die door joden en

christenen werd aanbeden – daarmee de andere goden in het pantheon buitenspel zettend. Het Arabische woord Allah is nauw verwant aan het Aramese woord *Eloi* dat Jezus aan het kruis gebruikte: “*Eloi, Eloi, lema sabachtani*” (“Mijn God, Mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten”, Mc. 15,34). Bovendien gebruiken miljoenen christenen, met name in Arabisch-sprekende landen, het woord Allah zonder enig probleem in hun christelijke liturgie en bedoelen daar vanzelfsprekend hun eigen christelijke God mee. De termen God en Allah zijn dus taaltechnisch gezien uitwisselbaar, en zoals wij Nederlanders grote aantallen buitenlandse woorden in onze taal hebben opgenomen, zou dat inderdaad ook best met Allah kunnen. Maar achter deze taalkundige kwestie schuilt een veel fundamenteeler probleem dat velen, ook goedbedoelende deelnemers aan de interreligieuze dialoog in al haar vormen, vaak over het hoofd hebben gezien: een probleem dat de diepste kern raakt van het onderscheid tussen christendom en islam. Allah en God zijn welis-

Naar islamitische overlevering zal Jezus op de dag van het laatste oordeel oproepen tot de strijd tegen de antichrist. Engelen zullen hem dan doen afdalen naar de Jezusminaret in Damascus.

درمفضل حدیث مسطور در بو اسلوب اوزره بو محکله تصویر اولمشدُر

waar linguïstisch uitwisselbaar, maar verschillen theologisch sterk van elkaar: zo sterk dat de vraag of christenen en moslims in dezelfde God geloven wat mij betreft niet met een simpel ‘ja’ beantwoord kan worden.

Net andersom

In de populaire vergelijking tussen islam en christendom, zoals die veelal in het levensbeschouwelijk onderwijs of in de volwassenencatechese gebezigd wordt, wordt niet alleen een parallel getrokken tussen Allah en God, maar tevens tussen Mohammed en Jezus en bovendien tussen de Koran en de Bijbel. Een nauwkeurigere kijk op beide religies leert ons echter dat beide laatste paren (Mohammed-Jezus en Koran-Bijbel) juist net andersom functioneren: wat Mohammed is voor de moslims is de Bijbel voor de christenen, en wat Jezus is voor de christenen is de Koran voor de moslims. Mohammed was een ongeletterd man. Hij heeft dus alle 114 openbaringen die hij vanaf het jaar 610 tot aan zijn dood gekregen heeft telkens naderhand hardop moeten herhalen, zodat deze openbaringen ofwel direct opgeschreven konden worden op wat ook maar voorhanden was (perkament, dierbotten, palmladeren), ofwel – in veruit het merendeel van de gevallen – uit het hoofd geleerd. In 633, een jaar na de dood van Mohammed, werden deze 114 soera's samengevoegd in wat nu de Koran is (*Qu'ran* betekent reciteren). Voor moslims is echter deze Koran Allahs Woord in de meest letterlijke zin: onaantastbaar, oninterpreteerbaar, onvertaalbaar. In deze heilige tekst, gegeven in de heilige taal (het Arabisch), is Allah zélf aan het woord op onherhaalbare en definitieve wijze.

Voor christenen is de Bijbel niet onaantastbaar, oninterpreteerbaar en onvertaalbaar. De Bijbel is in wezen niet het definitieve en onherhaalbare Woord van God, maar hij *bevat* dit Woord van God, hij *bemiddelt* ons het Woord van God. Voor christenen is immers Jezus van Nazaret, die zij belijden als Christus, het uiteindelijke, definitieve Woord van God. “Het Woord is vlees geworden, en het heeft onder ons gewoond” schrijft de evangelist Johannes (1,14), daarmee doelend op Jezus. De God van de christenen spreekt niet alleen tot ons met letters en woorden op perkament, maar in en door Jezus spreekt Hij tot ons met vlees en bloed. De vier

Voor moslims is de Koran Allahs Woord in de meest letterlijke zin: onaantastbaar, oninterpreteerbaar, onvertaalbaar

evangeliën (letterlijk: blijde of goede boodschap) zijn dan ook niet de ‘goede boodschap’, maar zij *bevatten* deze goede boodschap. En voor christenen gaat het uiteindelijk bij deze goede boodschap niet slechts om de *woorden* die Jezus van Nazaret tijdens zijn leven gesproken heeft (waaronder de Bergrede), maar *is* deze mens

Jezus, als Christus, tevens *zélf* de goede boodschap. Bij nog nauwkeuriger toekijken en vergelijken valt ons nog iets op. Evenals christenen, die in navolging van Johannes (en Paulus), spreken over het *pre-existente* aanwezig zijn van de Zoon bij de Vader (“In het begin was het Woord, en het Woord was bij God, en het Woord was God” – Joh. 1,1), geloven ook moslims (minstens in hun overgrote meerderheid) in een oer-Koran die reeds van den beginne bij Allah aanwezig was en uiteindelijk aan Mohammed geopenbaard werd. Uiteindelijk staan dus *incarnatie* (vlees-wording, mens-wording) en *inlibratie* (boekwording) tegenover elkaar. De rol die Jezus binnen het christendom toegekend wordt is zodoende dus eerder te vergelijken met de rol die de Koran binnen de islam speelt dan met die van Mohammed. Mohammed is immers binnen de islam uiteindelijk ‘slechts’ de bemiddelaar: hij is de Profeet, degene die aan moslims toegang verschaft heeft tot de geopenbaarde Waarheid. Voor christenen is het de Bijbel die deze bemiddelende rol vervult. Het is de Schrift die ons toegang verschaft tot het definitieve spreken van God, tot het Woord van God, dit is: tot Jezus Christus.

Pluralistisch

Wanneer het meest wezenlijke verschil tussen christendom en islam dus in de bemiddelingen zit, in hoeverre kunnen we dan vasthouden aan een identificatie van God met Allah? Veel westerse christenen, genereus als zij zijn ten opzichte van onze moslimburen, komen tot de conclusie dat God en Allah dezelfde zijn, ook wanneer onze toegang tot hem verschilt (via Koran/Mohammed of via Jezus/Bijbel). Ook meerdere hedendaagse christelijke denkers, voorstanders van een pluralistische theologie (in het voetspoor van John Hick) proberen die weg te gaan. In hun pogingen de verhouding van het christendom tot de andere wereldgodsdiensten theologisch te doordenken, willen zij het *exclusivistisch denken* (“de waarheid bevindt zich slechts in het christendom en niet daarbuiten”) en het *inclusivistisch denken* (“de waarheid bevindt zich in het christendom, maar omdat de Heilige Geest ook daarbuiten werkzaam is, zijn ook daar zijn sporen van waarheid te vinden”) achter zich laten en pogen zij *pluralistisch* te denken. Zo spreken zij zelfs over een paradigmaverandering en een copernicaanse revolutie: net zoals we ooit hebben moeten accepteren dat de zon niet om de aarde draait, maar de aarde (met andere planeten) om de zon, zo zouden wij nu moeten accepteren dat de andere religies niet om het christendom rondcirkelen, maar het christendom, samen met de andere wereldgodsdiensten om God zélf heen draait.

Wat mij betreft valt op deze opvatting, in haar meer populaire of in haar intellectuele vorm, nog wel wat af te dingen. Is het namelijk niet zo dat wanneer de wijzen

van bemiddeling tussen christendom en islam verschillen, dit uiteindelijk ook consequenties heeft voor God en Allah? Wanneer we de lijnen die we voorheen getrokken hebben bij de vergelijkingen van Jezus met de Koran en van Mohammed met de Bijbel nog verder doortrekken, dan leidt het alternatief *incarnatie of inlibratie* uiteindelijk tot het alternatief God of Allah.

In de Koran deelt Allah immers op definitieve wijze zijn wil aan de mensen mee. De Koran is dan ook voor moslims weliswaar heilig, maar niet goddelijk. In Jezus Christus echter deelt God niet slechts zijn wil mee, maar zichzelf; zo kan het ook niet anders dat Jezus niet slechts heilig, maar vervolgens tevens goddelijk moet zijn. Daar hangt het wezen van het christendom van af: daar achter blijven steken zou Jezus tot een profeet maken die dan inderdaad aan andere profeten gelijkgesteld kan worden.

Uiteindelijk staan hier dus twee verschillende visies op God naast elkaar. Aan de ene kant een transcendente Allah die zijn goddelijke wil heeft geopenbaard en onderwerping aan die wil verlangt. Aan de andere kant een even transcendente God die echter tevens ons mensen nabij heeft willen komen in en door Jezus van Nazaret, die als Christus beleden wordt en die “zich niet heeft willen vastklampen aan de gelijkheid met God, maar zichzelf heeft ontleidigd, de gestalte van een slaaf heeft aangenomen en aan de mensen gelijk is geworden” (vgl. Filippenzen 2,7). Ondanks de taalkundige uitwisselbaarheid van de woorden Allah en God, zijn beide godsbeelden dus niet uitwisselbaar. En daarmee feitelijk beide woorden dus inmiddels ook niet meer.

Dezelfde God?

Geloven moslims en christenen dus niet in dezelfde God? Gezien bovenstaande argumentatie zou men bijna zeggen van niet. Benedictus XVI vergeleek in zijn inmiddels beruchte toespraak in Regensburg het islamitische godsbeeld met dat van het middeleeuwse nominalisme: het betreft een God die voor de mens uiteindelijk ontoegankelijk blijft en wiens vrije handelen door ons slechts als willekeur kan worden ervaren. De huidige paus raakt met deze constatering een gevoelig punt, maar slaat de plank – gelet op bovenstaande argumentatie – wat mij betreft niet volledig mis.

Zijn voorganger, Johannes Paulus II, scheen echter een andere visie op de islam te hebben ontwikkeld. Het accentverschil van beide pausen ten aanzien van de islam kan men in zekere zin verklaren door hun persoonlijke geschiedenis, herkomst en generatie. Voor de Poolse Johannes Paulus II was de grote vijand het communisme (en daarmee verbonden: het atheïsme). Andere religies, en met name jodendom en islam, waren voor hem in zekere zin bondgenoten tegen dit grote rode gevaar (*The enemy of my enemy is my friend!*). “Wij geloven in dezelfde God, de éne God, de levende God, de God die de wereld heeft geschapen en zijn

scheepselen naar volmaaktheid brengt”, zei Johannes Paulus II in zijn baanbrekende (maar helaas al vaak vergeten) toespraak van 19 augustus 1985 in een stadion vol met islamitische jongeren in Casablanca (Marokko). Voor de West-Duitse Benedictus XVI echter is de grote vijand niet zozeer (meer) het communisme en zijn atheïsme, maar het relativisme. Al zijn aandacht is erop gericht om in onze westerse postmoderne context de uniciteit van het christelijk geloof ten opzichte van de andere religies te waarborgen: het is niet alles één pot nat!

Beide visies lijken lijnrecht tegenover elkaar te staan. Wat mij betreft is een genuanceerde houding ten opzichte van de islam zijn plaats. Gezien de grote fundamentele verschillen die er bestaan, maar ook gezien al wat christenen en moslims delen, kan het antwoord op de vraag ‘geloven moslims en christenen in dezelfde god?’ niet anders zijn dan ‘nee, alhoewel...’ ofwel ‘ja, alhoewel...’.

Vorbij de tolerantie

Nederlanders zijn vanouds trots op hun tolerante houding: en met recht. Maar deze tolerantie dreigt af en toe te ontaarden in onverschilligheid. Deze vaak onterecht tolerant genoemde onverschilligheid beperkt zich niet slechts tot morele of ethische kwesties, maar betreft ook de interreligieuze dialoog. Verschillen van opvatting dienen niet slechts getolereerd te worden (wat feitelijk een hele passieve houding is), maar in de verhouding van christenen tot onze islamitische burens

Passieve tolerantie accepteert de ander niet in zijn anders-zijn, maar slechts in zoverre hij of zij op ons lijkt

zijn wij geroepen voorbij die tolerantie te gaan. Een tolerante houding kan al snel betekenen dat ik me eigenlijk niet zo interesseer voor wat de ander feitelijk en concreet bedoelt en beleeft als hij Allah zegt, de Koran leest en de ramadan onderhoudt. Een houding die deze passieve vorm van tolerantie overstijgt (vorbij de tolerantie) poogt de eigenheid van de islam, zijn waarachtige identiteit te leren kennen en te doorgronden. Elke andere houding betekent feitelijk dat de ander niet in zijn anders-zijn wordt geaccepteerd, maar slechts in zoverre hij of zij op ons lijkt. Een ‘actieve tolerantie’ neemt ook de eigen christelijke traditie serieus en probeert haar niet af te vlakken om de ander maar zoveel mogelijk tegemoet te komen: een knuffeldialoog brengt ons niets verder. Zo bezien staat de interreligieuze dialoog pas aan het begin!

Hendro Munsterman is rooms-katholiek theoloog en directeur van het *Centre Théologique de Meylan-Grenoble* (Frankrijk).